

Гендерно-орієнтований тренінг психолого-педагогічного спрямування як метод формування професійної компетентності майбутніх лікарів

Liubina L.A. Gender-based training of psycho-pedagogical direction as a method of doctors' formation of professional competence / L.A. Liubina // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, G.S. Kostiuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / scientific editing by S.D. Maksymenko, L.A. Onufrieva. – Issue 29. – Kamianets-Podilskyi : Aksioma, 2015. – P. 387–396.

Л.А. Любіна. Гендерно-орієнтований тренінг психолого-педагогічного спрямування як метод формування професійної компетентності майбутніх лікарів. У статті акцентується увага на ефективності використання активних методів навчання, зокрема тренінгових технологій психолого-педагогічного спрямування як ефективного засобу формування професійної компетентності майбутніх лікарів у процесі їх професійного навчання у вищих медичних навчальних закладах. Запропонована психолого-педагогічна модель тренінгової програми розглядає процес розвитку особистості професійно компетентного фахівця з медицини як послідовність виконання професійно-орієнтованих завдань з точки зору гендерної проблематики.

Автором розкрито особливості побудови гендерно-орієнтованої тренінгової програми, яка спрямована на розвиток і формування особистісних компонентів професійної компетентності майбутніх лікарів: ціннісно-мотиваційного, комунікативного, поведінкового, рефлексивно-творчого. Охарактеризовано змістовне наповнення тренінгу, наведено форми та методи групової роботи зі студентами-медиками.

Обґрунтовано актуальність урахування гендерного аспекту в побудові тренінгової програми та проведенні групових занять із майбутніми фахівцями з медицини, що сприяє розвитку гендерної чутливості в студентів, формує їхній гендерний світогляд та навички рівноправного співробітництва.

За результатами проведення гендерно-орієнтованого тренінгу та узагальнення досвіду його впровадження в навчальний процес із студентами медичного університету автором доведено результативність запропонованих методів групової роботи для розвитку визначених компонентів професійної компетентності у майбутніх лікарів.

Ключові слова: гендерно-орієнтований тренінг, професійна компетентність майбутнього лікаря, асертивна особистість, психолого-педагогічні технології.

Л.А. Любина. Гендерно-ориентированный тренинг психолого-педагогического направления как метод формирования профессиональной компетентности будущего врача. В статье акцентируется внимание на эффективности использования активных методов обучения – тренинговых технологий психолого-педагогического направления как эффективного метода формирования профессиональной компетентности будущих врачей в процессе их профессиональной подготовки в высших медицинских учебных заведениях. Предложенная психолого-педагогическая модель тренинговой программы рассматривает процесс развития личности профессионально компетентного врача как последовательность выполнения им профессионально-ориентированных заданий с учётом гендерной проблематики.

Автором представлено особенности построения гендерно-ориентированной программы, целью которой является развитие и формирование личностных компонентов профессиональной компетентности будущих врачей: мотивационно-ценностного, коммуникативного, поведенческого, рефлексивно-творческого. Охарактеризовано содержательное наполнение тренинга, представлено формы и методы групповой работы со студентами-медиками.

Обосновано актуальность построения тренинговой программы с учётом гендерного аспекта при проведении групповых занятий, что даёт возможность развивать гендерную чувствительность у студентов; формирует их гендерное мировоззрение и навыки равноправного сотрудничества.

Результаты проведения представленного тренинга и обобщённый опыт его внедрения в учебный процесс со студентами медицинского университета позволяют автору сделать выводы о результативности предложенных методов групповой работы для развития личностных компонентов профессиональной компетентности у будущих врачей.

Ключевые слова: гендерно-ориентированный тренинг, профессиональная компетентность будущего врача, асертивная личность, психолого-педагогические технологии.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку вищої медичної освіти в Україні особливо актуальними стають проблеми переходу від традиційної моделі навчання, в якій переважають інформаційно-накопичувальні принципи до особистісно-орієнтованої моделі, яка формує у майбутнього лікаря здатність до вирішення нестереотипних професійних завдань, творчого мислення, що дозволяють реалізувати гуманістичний принцип: лікувати хворого, а не хворобу. Необхідною умовою гармонійного цілісного розвитку особистості лікаря, формування його профе-

сійної компетентності можна вважати врахування його гендерних характеристик (гендерної ідентичності, настанов, уявлень щодо образу професії лікаря), це визначає та суттєво впливає на процес професійного становлення та розвитку особистості майбутнього лікаря. З цією метою, в процесі професійного навчання майбутніх лікарів, поряд із традиційними дидактичними методами слід використовувати активні методи навчання, зокрема тренінгових технологій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Доцільність застосування активних форм і методів навчання в практиці підготовки фахівців, у тому числі й лікарів, показана в працях провідних закордонних та вітчизняних психологів і педагогів, зокрема О. Бондаренка, А. Борисюк, А. Васюка, В. Дубрової, Ю. Ємельянова, В. Захарова, С. Лігер, Г. Лютової-Робертс, С. Максименка, Г. Моніної, Л. Орбан-Лембрик, Л. Петровської, В. Семиченко, Є. Сидоренко, Н. Чепелевої, Ю. Швалба, Л. Шнейдера, Н. Яковлевої та ін. У дослідженнях значна увага приділяється пошуку ефективних методів професійної підготовки спеціалістів, серед яких чільне місце посіли активні методи навчання, зокрема, тренінгові технології. Проте, поза увагою дослідників залишається проблема впровадження форм тренінгового навчання у практику професійного навчання студентів ВНЗ з урахуванням гендерного підходу, що дозволяє розширити межі можливостей професійної самореалізації майбутніх лікарів чоловічої та жіночої статі.

Мета статті полягає в розкритті ролі гендерно-орієнтованого тренінгу психолого-педагогічного спрямування як ефективного методу формування особистісних компонентів професійної компетентності майбутніх лікарів (ціннісно-мотиваційного, комунікативного, поведінкового, рефлексивно-творчого) із урахуванням їх гендерних характеристик, а також описі досвіду його проведення зі студентами-медиками.

Виклад основного матеріалу дослідження. Постійний прогрес медицини значно збільшує і розширює її можливості, висуваючи нові вимоги до особистості лікаря, його професійної діяльності. Справжній лікар повинен бути кваліфікованим і досвідченим фахівцем у своїй галузі, володіти набором професійно значущих якостей, необхідних для ефективного виконання професійної діяльності. Розвиток особистості лікаря визначається рівнем його професійної підготовки, досвідом, знаннями, вміннями, кваліфікацією, а також суспільними відношеннями в сфері професії. Специфіка лікарської діяльності формує особливе лікарське і клінічне мислення, психологічні якості особистості,

які формуються в різноманітних формах його буття, і визначають рівень розвитку його професійної компетентності. Ці якості набуваються та формуються, здебільшого, в процесі професійного навчання.

Впровадження форм тренінгового навчання у практику професійної підготовки студентів вищих медичних закладів освіти дозволяє здійснити перехід від традиційної логіки трансляції знань в готовому вигляді до їх активного та творчого засвоєння в реальному світі. Оскільки, при сучасній стратегії навчання далеко не всі знання опановуються студентами, а лише ті, в яких вони вбачають особистий сенс, які становлять практичну цінність і виступають засобом досягнення життєвих та професійних цілей. За таких умов гендерні знання набувають особливого статусу щодо реалізації творчих цілей особистості.

Врахування гендерної складової у побудові психолого-педагогічного тренінгу, на нашу думку, реалізує важливу мету – розвиток асертивної особистості. Це, в свою чергу, дозволяє створювати умови для повноцінного професійного та особистісного розвитку майбутніх фахівців, сприяє вихованню гендерно-паритетних взаємин між студентами, вільних від твердих стереотипів маскулінності та фемінінності у традиційному розумінні, й є запорукою виховання нової особистості з високими інтенціями відкритості та адаптивності в усіх сферах життя, необмеженими можливостями індивідуального життєвого вибору та самореалізації.

Програма формування професійної компетентності майбутніх лікарів базувалась на засадах гендерно-орієнтованого підходу, теоретико-методологічною основою якої стали принципи гуманістичної психології (А. Маслоу, К. Роджерс та ін.) – про самосприйняття і самоактуалізацію особистості, максимальне самовираження її потенційних здібностей, адекватне особистісне зростання; генетико-психологічна теорія існування і зростання особистості академіка С. Максименка. Операційний аспект групового процесу в тренінговій групі структурувався нами згідно принципів активного соціально-психологічного навчання, що досить ґрунтовно описано в багатьох наукових джерелах [1], [2], [4], [6], [7].

Програма тренінгу являє собою цілісну динамічну систему тренінгових вправ і ґрунтується на принципах активної групової роботи. Тренінгова програма містить як оригінальні, так і запозичені й модифіковані в цілях нашої роботи вправи, описані в працях інших авторів (Т. Говорун, О. Кікінежді, І. Клециної, О. Лю-

тової-Робертс, Г. Моніної, Л. Шнейдера, Н. Чепелевої, та ін.). Кількість вправ і завдань є достатньою для розвитку визначених компонентів професійної компетентності майбутнього лікаря.

Тренінгова програма «Гендерні особливості формування та розвитку основних компонентів професійної компетентності майбутніх лікарів» складається з 4 модулів відповідно до напрямів роботи й розрахована на 9 занять. Модуль 1 – організаційно-інтеграційний (заняття №1); модуль 2 – рефлексивно-творчий (заняття №№ 2 – 4); модуль 3 – комунікативно-поведінковий (заняття №№ 5– 7); модуль 4 – ціннісно-мотиваційний (заняття №№ 8 – 9). Тривалість тренінгу (одного повного циклу) визначалась умовами та змістом занять, а також залежала від кількості присутніх на занятті учасників і коливалась в межах від 27 акад. годин до 36 акад. годин. Тренінгові заняття проводились раз на тиждень по 3 – 4 акад. години одне заняття з «домашніми завданнями». Участь у тренінгу була добровільною. Обов'язкова умова тренінгу – гетерогенний склад групи (переважно однакова кількість юнаків і дівчат). У роботі тренінгової групи взяли участь 45 студентів третього курсу, які були розподілені у 3 тренінгових групи.

У розробленій гендерно-орієнтованій тренінговій програмі в якості основних методів використовувались спеціально відібрані та адаптовані нами активні методи навчання – професійно-орієнтовані вправи у формі ділових і ситуативно-рольових ігор та групових дискусій. Допоміжними методами роботи у груповій роботі виступали: арт-терапевтичні техніки, психогімнастичні вправи та вправи-релаксації.

У процесі групових дискусій учасники мали можливість в процесі групового обговорення проблеми знаходити альтернативні рішення складних і типових можливих особистісно забарвлених та професійних ситуацій з медичної практики, а також виступали в ролі окремого учасника дискусії. Завдяки груповій дискусії учасники спонтанно наповнювали робочий процес групи конкретно-змістовим матеріалом, який відкривав можливості для виявлення неусвідомлених гендерних стереотипів поведінки, що, за підсумковими звітами учасників, були причинами певних труднощів у взаємодії з іншими, викликали внутрішній дискомфорт, визначали вектор самопочуття, а також виступали у якості перепон на шляху до особистісної та професійної самореалізації.

Серед проблем, що дискутувалися на різних етапах роботи в групі, були, зокрема: «Ідеал сучасного лікаря», «Сходінки

до професійної майстерності», «Чому стереотипи продовжують працювати?», «Гендерні стереотипи на розвиток професійно важливих якостей лікаря», «Дієта від гендерних стереотипів», «Прояви сексизму на шляху до професійного та особистісного зростання», «Чоловічі та жіночі медичні спеціальності – міф чи реальність?» «Труднощі у професійному спілкуванні», «Можливості андрогінної особистості», «Професійна самореалізація та явище «скляної стелі», «Асертивність як спосіб подолання ефекту «скляної стелі», «Секрети гендерно-паритетної взаємодії», «Шляхи професійної самореалізації лікаря».

У ділових та ситуативно-рольових іграх акцент робиться на міжособистісному спілкуванні. Висока навчальна цінність рольової гри визнається багатьма психологами [1], [2], [4], [6]. В грі всі учасники «програють» ролі та ситуації, які є значущими для їх особистого життя та майбутньої професійної діяльності. При цьому ігровий характер ситуації звільняє учасників від практичних наслідків їх вирішення, що збільшує границі пошуку альтернативних гендернонетипових способів поведінки, надає простір для творчості. Психологічний аналіз проведеної гри в процесі групового обговорення сприяє посиленню її навчального ефекту.

Проведення різноманітних професійно-орієнтованих ділових та ситуаційно-рольових ігор у тренінговій роботі із майбутніми лікарями, дозволило нам впевнитись у тому, що норми та правила професійної поведінки лікаря, стиль спілкування, різноманітні комунікативні навички асертивної поведінки, що набуваються в рольовій грі й скоректовані групою стають здобутком особистості та з успіхом переносяться в реальне життя.

Процес обговорення рольових ситуацій був спрямований на майбутню професійну діяльність студентів-медиків. Спочатку сам «лікар» аналізував свої дії, а потім по черзі висловлювалися члени групи, вказуючи на те, які почуття у присутніх викликали виконавці ролі лікаря. Особлива увага зверталася на продуктивність міжособистісної взаємодії та гендерну забарвленість вирішення конфліктних ситуацій в процесі спілкування «лікаря» та «пацієнта» або «претендента на посаду», його вміння застосовувати асертивні техніки спілкування, бути толерантним та керувати своїм емоційним станом. На заняттях тренінгу програвались такі рольові ситуації: «Співбесіда», «Дискримінація», «Головний лікар»; «Складний пацієнт»; «Нав'язування», «Впевнена поведінка» та ін.

В якості допоміжного методу групової роботи, який спирається на засоби невербальної комунікації (міміку, жести, рухи), ми

використовували психогімнастику. Головною метою цього методу є встановлення атмосфери довіри в групі й створення позитивного емоційного фону, а також зміна особистісних характеристик суб'єкта невербальними засобами. Невербальні методи є ефективними засобами оптимізації соціально-перцептивної сфери особистості, оскільки зосереджують увагу на «мові тіла». Чутливість до невербальної мови є дуже важливою для майбутнього лікаря, формування продуктивного стилю професійної комунікативної взаємодії, розуміння внутрішнього світу інших людей.

Учасникам тренінгу також пропонувались вправи-релаксації, спрямовані на гармонізацію психоемоційного стану, зняття втоми, поповнення енергії, позбавлення від негативних емоцій. Ці вправи майбутні лікарі можуть використовувати як метод антистресової саморегуляції у своїй майбутній професійній діяльності. Члени тренінгової групи виконували такі вправи-релаксації: «Свічка», «Внутрішній діалог», «Вечірній огляд», «Подорож на дно океану», «Лісова галявина», «Храм тиші», «Відновлення будинку», «Алмаз», «Небо», «Самоототожнення», «Зустріч з метою», «Антистресова релаксація», та ін. Як зазначали учасники заняття після проведення цих вправ вони відчували приплив сил, рівновагу, відчуття благополуччя. Використання релаксаційних вправ на заняттях дозволило створити невимушену, вільну від зайвого самоконтролю середовища.

Для більш глибокого прийняття та усвідомлення своєї професійної ролі, рефлексії своїх гендерних уявлень студентам пропонувалось виконання наступних арт-терапевтичних завдань: «Я – студент/студентка», «Я – професіонал» із відтворенням свого образу на аркуші паперу. При обговоренні малюнків студенти мали можливість конкретизувати уявлення про себе та інших членів групи, визначити та проаналізувати наявність гендерних стереотипів у створених образах, більш чітко уявити особливості своєї майбутньої професії.

Для кращої реалізації поставлених завдань тренінгу, поглиблення знань про себе, наприкінці кожного заняття студенти отримували домашні завдання, обов'язкове обговорення яких відбувалося на початку наступного заняття. Прикладами таких завдань були: проєктивні тести («Хто я?» «Мої гендерні ролі» та ін.), арт-терапевтичні техніки: «Я – реальний, Я – ідеальний», «Я – реальний лікар, Я – ідеальний лікар», «Я серед жінок, я серед чоловіків», «Я серед інших професіоналів» та ін. На кожному наступному занятті учасники презентували свою роботу групі, що дозволяло проводити додатковий рефлексивний аналіз

своїх особистісних та професійних інтересів, цінностей, переконань та вподобань.

Для діагностики уявлень студентів про маскуліність і фемініність та виявлення розповсюджених гендерних стереотипів на початку групової роботи було запропоновано проєктивну техніку «Планета» (автор Н.Малишева). В модифікованому вигляді виконання вправи передбачає послідовне малювання трьох «світів»: перший – такий, в якому живуть люди з чоловічими характеристиками, другий – населений людьми із жіночими характеристиками, і третій – мешканці якого володіють тими й іншими якостями. Виконання вправи дозволило студентам визначити проєкції власних переживань відносно маскуліності та фемініності, а також визначити змістовне й емоційне наповнення власних гендерних стереотипів.

Формувальний ефект також мало виконання вправ на розвиток ціннісно-мотиваційного, комунікативного, поведінкового та рефлексивно-творчого компонентів професійної компетентності майбутніх лікарів. Реалізація програми формувальних впливів здійснювалась на засадах особистісно-орієнтованого підходу й передбачала використання спеціально відібраних професійно-орієнтованих вправ. Для емоційного та логічного завершення групової роботи студенти виконували вправи, за допомогою яких проводилась діагностика якості реалізації цілей згуртованості та саморозкриття учасників групи. Прикладами таких вправ є «Валіза» та «Фотографія». Наприкінці кожного заняття підводились підсумки роботи групи в цілому, учасники обмінювались враженнями про групу, а також заповнювали анкету «Зворотній зв'язок», аналіз якої дозволяв спостерігати за розвитком групо-динамічних процесів. З метою самооцінювання та контролю процесу власного особистісного розвитку та формування професійно важливих навичок, учасникам було запропоновано вести щоденник особистих вражень, де вони фіксували свої спостереження.

Перед початком і після завершення циклу тренінгових занять застосовувалися діагностичні процедури з метою оцінки рівня розвитку необхідних компонентів професійної компетентності студентів, а також їх гендерних характеристик (ідентичності та гендерних установок щодо професії лікаря). Це дало можливість визначити особисті досягнення учасників і встановити на цій підставі ефективність тренінгових занять.

Висновки. Аналіз ефективності запропонованої автором програми гендерно-орієнтованого тренінгу на підставі отрима-

них статистичних даних до і після формувального експерименту засвідчив ефективність застосування запропонованих методів особистісного-орієнтованого навчання з метою формування визначених компонентів професійної компетентності майбутнього лікаря.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у виявленні можливостей застосування гендерно-орієнтованого тренінгу психолого-педагогічного спрямування як методу формування професійної компетентності майбутніх лікарів на етапі післядипломної освіти, в процесі професійного навчання в інтернатурі за різними медичними спеціалізаціями.

Список використаних джерел

1. Вашков И.В. Основы технологии группового тренинга. Психотехники : Учебное пособие / И.В.Вашков. – М. : Изд-во «Ось»-89, 2000. – 224 с.
2. Евтиков О. В. Практика психологического тренинга / О. В. Евтиков. – СПб. : Речь, 2004. – 256 с.
3. Максименко С. Д. Психологічні чинники розвиваючого навчання в різних освітніх системах : навч. посіб. / За ред. С. Д. Максименка. – К., 2000. – 272 с.
4. Мони́на Г.В. Коммуникативный тренинг (педагоги, психологи, родители) / Г.В.Мони́на, Е.К. Лютова-Робертс. – СПб. : «Речь», 2005. – 224 с.
5. Практикум по гендерной психологии / Под ред. И. С. Клеценой. – СПб. : Питер, 2003. – 479 с.
6. Сидоренко Е.В. Тренинг коммуникативной компетентности в деловом взаимодействии / Е. В. Сидоренко. – СПб. : «Речь», 2004. – 208 с.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Vachkov Y. V. Osnovy tehnologyy gruppovogo trenynga. Psyhotehnyky: Uchebnoe posobyе / Y. V. Vachkov. – M. : Yzd-vo «Os'»-89, 2000. – 224 s.
2. Evtyhov O. V. Praktyka psyhologycheskogo trenynga / O. V. Evtyhov. – SPb. : Rech', 2004. – 256 s.
3. Maksymenko S. D. Psyhologichni chynnyky rozvyvajuchogo navchannja v riznyh osvithnih systemah : navch. posib. / Za red. S. D. Maksymenka. – K., 2000. – 272 s.
4. Monyna G. B. Kommunykativnyj trenyng (pedagogy, psyhology, rodytely) / G. B. Monyna, E. K. Ljutova-Roberts. – SPb. : «Rech'», 2005. – 224 s.

5. Praktikum po gendernoj psychologyy / Pod. red. Y. S. Klecenoy. – SPb. : Pyter, 2003. – 479 s.
6. Sydorenko E. V. Trenyng kommunykativnoj kompetentnosty v delovom vzaymodejstvyy / E. V. Sydorenko. – SPb. : «Rech'», 2004. – 208 s.

L.A. Liubina. Gender-based training of psycho-pedagogical direction as a method of doctors' formation of professional competence. The article deals with the efficient use of active learning methods, including training technologies of psycho-pedagogical orientation as an effective means of doctors' professional competence formation of their professional education in medical schools. The model of psycho-pedagogical training program is proposed in the article, the development of a professional identity of competent specialist in medicine as a sequence of professional guidelines and tasks in terms of gender issues are considered in the article also.

The author reveals the features of gender-oriented training program that is focused on the development and formation of the personality components of future doctors' professional competence: value and motivational, communicative, behavioral, reflective and creative. The content of the training, forms and methods of group work with medical students are characterized.

There has been proved the actuality of gender mainstreaming in the construction of the training program and conducting of the group sessions with experts on the future specialists in medicine that promotes to gender sensitivity of the students and helps their gender outlook and skills equal cooperation.

As a result of gender-based training and summarizing of the experience of its implementation in the educational process with the students of Medical University, author proved the effectiveness of the proposed methods of group work for the development of certain components of professional competence of future physicians.

Key words: gender-oriented training, professional competence of a future doctor, assertive personality, psychological and educational technology.

Received February 11, 2015

Revised February 25, 2015

Accepted March 23, 2015